

Naturtyper

På Fyn er der ca. 30% bøgeskov mod kun 20% i landet som helhed.

I Fyns Amt findes der ingen udbredte hede-, klit- eller andre naturområder, men derimod er der mange små vandhuller og moser, mange små og få større skove, mange stengærder og levende hegn, som tilsammen giver stor variation. Langs den 1100 km lange kyststrækning er der desuden et stort antal strandenge. Netop kysten med de mange strandenge, som har et artsrigt plante- og dyreliv, er et af de mest karakteristiske træk i den fynske natur.

Karakteristisk er naturligvis også de mange småøer, og i Det Sydfynske Øhav har Fyn et naturområde, der er i særklasse både i national og international sammenhæng (tur 15).

Skove og krat

Skovene udgør ca. 31.000 ha eller ca. 8,6% af hele Fyns Amts areal. Den største koncentration af skove finder man på Sydbyn i tilknytning til de mange hovedgårde, som fx Krengerup, Damsbo, Steensgaard, Brahetrolleborg, Holstenshus,

Hvidkilde, Glorup, Mullerup og Ravnholt. Endvidere har bl.a. Wedellsborg, Langesø, Egebjerggård, Holckenhavn og Valdemarsslot store skovarealer.

De fleste fynske skove er i forstlig drift. Kun på ganske få arealer, fx på Vejlø Kalv på Hindsøholm, findes en "naturskov" med bl.a. Småbladet Lind, Hvidtjørn, Slåen, Korsved og Benved.

Den typiske lysåbne stævningsskov om foråret. Her på et middelalderligt voldsted ved Kongshøj Å på Østfyn.

Bøgeskov

Bøgeskoven udgør i øjeblikket ca. en tredjedel af det fynske skovareal, men den er i tilbagegang.

I bøgeskove på muldbund er der om foråret et meget veludviklet urteflor, med Hvid Anemone samt, i de syd- og østfynske bøgeskove, den rød-violet- eller hvidblomstrede Hulrodet Lærkespore. Liden Lærkespore, Tyndakset Gøgeurt, Hulkravet Kodriver og Bingelurt findes også. På Sydfyn er der ofte indslag af Dansk Ingefær. På morbund indeholder bøgeskoven Hvid Anemone samt en eller flere af arterne Liljekonval, Majblomst, Skovstjerne, Blåbær, Bølget-Bunke og Jomfruhår.

Foryngelse af bøgeskove foregår ofte ved at træerne får lov at så sig selv. Selvforyngelsen hjælpes dog normalt ved harvning af skovbunden, idet spiringen herved lettes. En del af skovenes naturpræg - dyr og planter - som gennem årtusinder er tilpasset de forskellige levevilkår overlever pga. selvforyngelsen.

Skovbund i Pipstornskoven ved Faaborg. Skovbunden er harvet for at fremme bøgens selvforyngelse. Harvningen kan skabe problemer for fortidsminder i skovbunden.

Egeskov

På Fyn findes langt hovedparten af egeskovene på sandblandet moræneler. De er mere lysåbne end bøgeskove. Derfor kan en lagdeling af plantevæksten i et skovlag, busklag, urtelag og et moslag være ret veludviklet. Skovlaget udgøres ofte af Eg med indslag af Ask, Elm, Lind, Spidsløn og Ahorn. Busklaget indeholder arter som Hassel, Hvidtjørn, Almindelig Hyld, Fugle-Kirsebær, slyngplanten Almindelig Gedeblad (Caprifolium), og den klatrende Vedbend. Urte- og moslagets sammensætning afhænger fuldstændig

Man kan få stort udbytte af at studere skoven på nært hold. Skovsgård, Langeland.

af jordbunden. Normalt er der Rød Svingel, Bølget Bunke, Almindelig Hundegræs, Krybende Hestegræs, Skovsyre og Hvid Anemone.

Egeskoven udgør i dag kun 5-8% af skovarealet. Enkelte egebevoksninger er meget gamle. Skovbrynet mod vest i Vestre Stigtehave på Langeland består bl.a. af spredte ege på mellem 100 og 200 år. Hist og her i landskabet ses desuden enkelte fritstående kæmpeege fx Ambrosiusegen nær Valdemarsslot på Tåsinge (foto s. 139).

Selv om moderne nåleskov kan virke meget ensformig, kan man også i den se eksempler på naturens mangfoldighed.

Strandengen på Øret syd for Assens. I baggrunden ses Torø Huse.

Askeskov

Askeskove vokser på fugtig, næringsrig jordbund. De udgør ca. 5% af det fynske skovareal.

Askeskove er normalt ret lysåbne med både en artsrig underskov og bundflora. Urtefloraen i de mere fugtige askeskove udgøres for en stor del af kærplanter, som fx Almindelig Mjødurt, Engkabbeleje, Kær-Høgeskæg, Almindelig Fredløs og Skov-Kogleaks, men Bingelurt, Firblad og på Sydøstfyn Fladkravet Kodriver, forekommer også. Askeskoven er også voksested for mange af vore orkideer. Man kan være heldig at finde Tyndakset Gøgeurt, Ægbladet Fligløbe, Skovgøgelije, Rederod, Skovhullæbe og Skovgøgeurt.

Elleskov eller ellesump findes typisk udviklet på våd, næringsrig jordbund, som periodevis er mere eller mindre vanddækket. Rød-El er i Fyns Amt meget almindelig, specielt i området mellem Faaborg, Nr. Åby, Tommerup og Svendborg. Den indvandrer ofte i moser, hvor græsning og/eller høslæt er opgivet.

Underskoven i elleskov kan udgøres af Kvalkved, Pil og Solbær. Hæg er også almindelig, mens den er sjældnere i det øvrige land. Urtelaget består af moseplanter som Stiv Star, Engkabbeleje, Almindelig Mjødurt, Dyndpadderok, Vandkarse, Almindelig Fredløs, Angelik og Kær-Høgeskæg. På elletrunterne kan der vokse skyggetålende skovbundsplanter som Dunet Steffensurt, Hvid Anemone samt bregnerne Kær-Mangeløv, Smalbladet- og Almindelig Mangeløv.

Stævningsskove

Fyn er karakteristisk ved sine mange stævnings-skove (s. 20 og s. 50). Tidligere havde hver gård sin skovparcel, hvor der blev hentet træ til bl.a. hegnsmateriale, gavntæ og brændsel. Træerne blev skåret ned med regelmæssige intervaller på 5-20 år. Det var især hasselbevoksningerne, man brugte til stævning, men også ellesumpene har næsten alle været stævnet. Af andre stævnede træarter kan nævnes Pil, Ask, Elm og Eg. Stævningen gav lys til skovbunden og dermed en stor opvækst af græs og urter, som ofte blev udnyttet til græsning eller høslæt.

I dag er skovstævningen næsten ophørt, og mange stævningskove er blevet til højskov eller omdannet til nåleskov. Visse stævningskove bevares dog. De fleste findes på Langeland. I den statsejede Gulstav Vesterskov på Langelands sydspids driver Fyns Statsskovdistrikt en stor hasselbevoksning som traditionel stævningskov. Fyns Amt driver en fredet stævningskov ved Snøde.

Stadig kan man også spredt om på hele Fyn finde skove, der bærer præg af stævningsdriften. Duereds Vænge, Sinebjerg Skov og Hornenæs Skov, alle beliggende på Horneland på Sydøstfyn, er gode eksempler herpå.

Andre skovtyper

Hovedparten af nåletræsbevoksningerne i Fyns Amt består af Rødgran og Sitkagran. De er alle

plantede og udgør ca. 35% af skovarealet. I yngre eller svagt udyndede plantninger er lystilgangen så ringe, at skovbunden er uden vegetation og helt dækket af affaldne nåle. Ældre fyrreskove er dog så lysåbne, at der kan vokse en skovbundsflora, som typisk består af Bølget Bunke og Sand-Star, Hede-lyng, Lyng-Snerre og Majblomst (s. 20 og s. 50).

Kyster

Fyns Amt er det amt, der har den længste samlede kyststrækning. Den er på i alt ca. 1100 km. Langs denne store strækning er der udviklet forskellige kysttyper afhængig af, hvorledes kysten er udsat for vind, strøm og bølgeslag.

På de mest udsatte kyster, fx Storebæltskysten, optræder sten- eller sandstrand. På sandstranden kan man finde den lille krybende, hvidblomstrede Strandarve samt Strandsennep. I tangopskyllet findes tit Strandmælde og andre mælde- og gåsefodarter. På de lidt højere liggende arealer med løst sand, grus og sten findes den store, velsmagende Strandkål. Agertidsel og Almindelig Kvik, som er mest kendt som markukrudt, har her deres naturlige voksested.

Tæt blomstret Hindebæger på Monnet, Tåsinge.

Langs de mere beskyttede kyster fx ved fjorde, vige, nor og på indersiden af oddedannelser er bølgeslaget så svagt, at der kan aflejres ler og slik. Her findes ofte udviklet strandenge og strandrørsumpe. Fyns Amt har omkring 400 strandenge og strandrørsumpe. De fleste ligger på øerne og langs kysterne i det lavvandede Sydfynske Øhav, og ved den uregelmæssige fynske vestkyst.

Kær-Fnokurt er en sjælden plante på Fyn. Den vokser på sumpet bund ved søer.

Planterne på strandengene og strandrørsumpene kaldes for saltplanter, idet de kan tåle at vokse på den saltholdige jordbund. Deres evne til at tåle salt varierer fra art til art. Man kan derfor se, at vegetationen er opdelt i zoner, der afspejler jordens saltholdighed.

Yderst mod vandet ses en zone med det lysegrønne Strand-Annelgræs. Med faldende saltindhold træffes dernæst et bælte med dominans af den lille siv Harril og Rød Svingel. Her kan man i juli og august være heldig at se den smukke Tæt blomstret Hindebæger. Denne art kan leve på den salte jordbund, fordi den udskiller det giftige salt gennem nogle kirtler. Længst væk fra vandet, i overgangen til det tørre overdrev, findes jordbærkløversamfundet, som i sensommeren er let kendeligt ved jordbærkløverens røde, oppustede

Samfund af Gul Engmyre på den store strandeng Monnet på Tåsinge. (Foto: Poul-Henrik Harrütz)

Ny natur skabt i en gammel råstofgrav ved Davinde-Tarup sydøst for Odense.

blomsterhoveder. I mindre lavninger med stort saltindhold, saltpander, kan Kveller, Strandgåsefod og mod syd den sjældne Tangurt forekomme. Tangurt er i sensommeren let kendelig på sin spiralsnoede stængel.

Strandrørsumpen består ofte af høje bevoksninger af tagrør. Den adskiller sig dog fra den ferske rørsump ved også at indeholde saltplanter som Strandkogleaks og Blågrøn Kogleaks. De tre arter kan forekomme såvel i blandede som i rene bestande. På Vest- og Sydfyn findes hist og her skærmpflanter Engklaseskærm. Denne art har sin danske hovedudbredelse i de fynske strandrørsumpe.

Da havvandet omkring Fyn har en ret lav saltindholdighed, er strandrørsumpene ofte udviklet langs kysterne helt ud til vanddybder på 1 m.

Mange strandenge er forsvundet som følge af inddigning, afvanding og opdyrkning. Fjordmarken, Lumby Inddæmmede Strand og Seden Inddæmmede Strand omkring Odense Fjord er eksempler herpå. I alt er der inddiget 48 km² i Fyns Amt. I løbet af de senere år er græsningen tillige ophørt på mange strandenge. Det har bevirket en tilgroning med bl.a. Rød Svingel og på de fugtige steder dannelse af rørsump.

Der er stadig en del afgræssede strandenge på Fyn. Af de største kan nævnes Flægen i bunden af Tybrind Vig, Maden på Helnæs, Thurø Rev på Thurø, Monnet på Tåsinge og Tryggelev Nor på Sydlangeland. De 4 sidstnævnte lokaliteter er åbne for offentligheden, Monnet dog kun i perioden 15. juli - 15. marts.

Søer

Fyns tre største søer, Arreskov Sø på 317 ha, Brændegård Sø på 122 ha og Nørresø på 73 ha er mindre søer efter danske forhold. Fyns Amt er imidlertid specielt ved at have mange små søer, som er med til at præge landskabet. Søholm Sø og Nordby Sø er hhv. op til 15 m og 8 m dybe, men ellers er søerne ret lavvandede. Langesø og Nørresø ligger særlig smukt og er yndede udflugtsmål (tur 6 og 10).

De fleste søer i amtet er dannet i forbindelse med istiden. Men mennesket har også gennem tiderne etableret mange kunstige søer og vandhuller ved opstemning af vandløb til mølledrift, inddæmning af fjorde, mergel- og tørvegravning, og i de senere årtier ved grusgravning og gravning af andedamme.

På grund af Fyns mineralholdige undergrund er der mange kalkholdige søer i amtet. Disse søer er normalt omgivet af rørsump, og på steder med læ findes tit flydeplanter som Gul- og Hvid Åkanade, Vandpileurt og Svømmende Vandaks.

De klarvandede af søerne har en rankegrøde (undervandsplanter) af Vandaks- og Vandranunkelarter, Aks- og Kranstusindblad og Tornfrøet Hornblad.

De klarvandede søer er næsten alle tidligere råstofgrave, som er fyldt med grundvand. Disse søer, som er særlig talrige ved Davinde-Tarup og Birkum (tur 12), kan indeholde et rigt dyre- og planteliv.

Langt de fleste kalkrige søer er desværre stærkt påvirkede af næringsstoffer, som via tilløb kommer fra markgødskning og byspildevand.

Påvirkningen fremmer algevækst, som om sommeren gør søerne grønne og uklare. I det uklare vand kan rankegrøden ikke vokse.

Langs bredden af kalkfattige, survandede søer vokser der sædvanligvis en tyk matte af tørvemosser, også kaldet en hængesæk. Den sjældne plante Spæd Pindsvineknop kan findes i disse bredzoner. På vandet er der ofte Hvid Åkande, mens der kun er få undervandsplanter, fx tørv- og kildemosser. Den survandede sø er sjælden på Fyn, men Sorte Sø i Gerup Skov er et fint, lille eksempel (tur 10).

En stor del af de mindste søer - vandhullerne - er kunstigt anlagt. Det gælder bl.a. vandfyldte ler- og mergelgrave, og mindre grus- og tørvegrave samt gadekær og andre vandingshuller. På Fyn er mergelgravene relativt talrige. De stammer hovedsagelig fra 1800-tallet, hvor man på de enkelte gårde indvandt mergel til jordforbedringsformål (s. 40-41). Plantevæksten i vandhullerne omfatter en del af de allerede omtalte arter, men typisk også arter som Blærerod, Vandrøllike og Frøbid. I langlandske tørvegrave findes desuden Tornløvs Hornblad.

Mange af de fynske landsbyer har gadekær. Disse blev før i tiden benyttet til vanding af husdyrene og rummede derfor tidligere plantearter, der er specielt tilknyttet steder med delvis vanddække og optrådt jordbund. Gadekærene har i dag mistet deres betydning som vandingssteder, og de er der for ofte blevet forsynet med støbte kanter. De fladvandede områder er forsvundet, og en karakteristisk planteart som Almindelig Loppert er nu helt forsvundet fra Fyn. Dyndurt findes kun i gadekæret i Måre på Østfyn.

Andedamme er den eneste type vådområde, der i de sidste år er gået frem både i antal og areal. De fleste af disse vandhuller er primært anlagt med henblik på jagt.

Vandløb

Fyns Amt er karakteristisk ved at have mange små vandløb. Kun Odense Å, som afvander 1/5 af Fyn, tåler sammenligning med større jyske vandløb. Kun få og små strækninger af vandløbene, højst 10%, er ikke blevet rettet ud eller på anden måde reguleret af menneskene. Alle vandløb er eller har været udsat for forurening fra landbrug eller byområder. Udviklingen er imidlertid ved at vende, idet vedligeholdelsen af vandløbene i disse år gøres mere miljøvenlig, samtidig med at spildevandsrensning forbedrer vandkvali-

Kreaturvandingshul ved Ørbæk Å's øvre del. Den optrådte brink kan rumme et særligt dyre- og planteliv.

teten. Har vandløbenes dyre- og planteliv derfor tidligere været truet, bliver livsbetingelserne nu stadig bedre.

Vandføringen i de fynske vandløb varierer normalt betydeligt i løbet af året. I nedbørsfattige perioder består vandløbets vand næsten udelukkende af grundvand, mens regnskyl kan mangedoble vandmængden.

Grundvandstilførslen er tydeligst i kildeområdene. Normalt er der tale om sumpkilder, hvor grundvandet træder frem over et større område. Det kan fx være ved foden af ådalens skrænter. Små kildebække leder vandet fra kilderne ud i vandløbene. Der er kun få større kilder på Fyn, fx i Svanninge Bakker og i Dyrehaven ved Kongshøj Å på Østfyn.

Vandløbene har fra naturens hånd et varieret og ofte slynget forløb. Der kan være strækninger med dybt, langsomtflydende vand, og stryg med lavt, hurtigtflydende vand. Disse varierede fysiske forhold giver gode livsbetingelser for et rigt

Dyndurt er en sjælden sumpplante, som på Fyn kun findes i Måre gadekær sydøst for Odense. (Foto: Erik Thomsen / BIOFOTO)

Brudelys i Nr. Søby gadekær.

dyre- og planteliv. Vandløb med særlig stort fald, såsom Brænde Å på Vestfyn og de østfynske Kongshøj Å og Ørbæk Å m.fl., har dyre- og planteliv som ynder særlig hurtigtstrømmende vand.

I og ved kildebækkene og de mindre vandløb, vokser planter som Brøndkarse, Tykbladet Ærenpris, Vandmynte og Sideskærm. Længere nede ad vandløbene kommer fx Kruset Vandaks, Fladfrugtet Vandstjerne, Vandkrans, Enkelt Pindsvineknap og Vandpest til. I strygene, hvor vandet er særlig iltet, er stenene ofte bevoxet med den trådformede rødalge Lemanea, som ellers især kendes fra Bornholm. I vandløbenes nedre dele optræder Børstebladet Vandaks, og i rørsumpen langs bredderne vokser den store Kvan. I Odense Å træffes desuden Hjertebladet Vandaks og den sjældne Pilblad.

Moser og enge

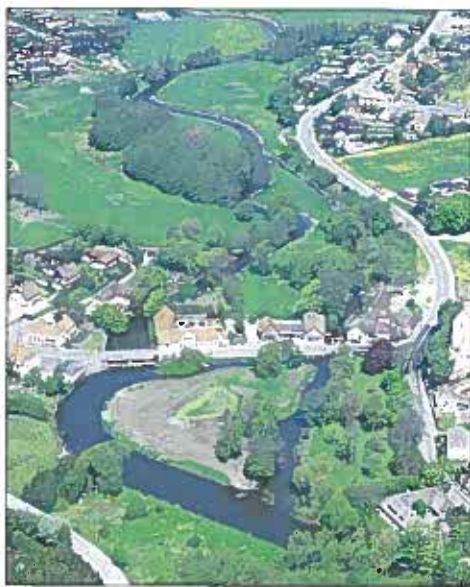
De fleste fynske moser er udviklet på ret næringsrige moræneaflejringer og regnes til mosetypen rigkær. I dem kan man være heldig at finde en rig vegetation med bl.a. Maj-Gøgeurt, Engblomme og Hjertegræs.

Specielt på Vestfyn og Nordfyn er mange moser udviklet på tidligere havbund, som er fremkommet enten som følge af landhævning eller inddigning. Den tidligere havbund er ofte rig på muslingskaller, og i sådanne kalkrige områder findes mosetypen ekstremrigkær. Navnet kom-

mer af den store rigdom af plantearter, der i typiske tilfælde omfatter Butblomstret Siv og flere arter af orkidéer som fx Sump Hullæbe, Kød-farvet Gøgeurt, Plettet Gøgeurt og de meget sjældne mygblomst og Langakset Trådspore. Og så på Østfyn er der ekstremrigkær, som dog her er udviklet på kalkrige moræneaflejringer eller på sømergel. Selv om dræning og opdyrkning har ødelagt mange ekstremrigkær, er Fyns Amt nok det amt i Danmark, der har det største antal. De fleste er dog ret små.

I og omkring randmoræneaflejringerne på Syd- og Vestfyn (s. 10 og 15), er jordbunden lidt mere sandet og næringsfattig. Her findes flere moser af typerne fattigkær og højmosse. Disse mosetyper domineres af tørvemosser og græsagtige planter som fx Blåtop, Smalbladet Kæruld og Næb-Star. Desuden kan der være store bestande af Hedelyng, Klokkelyng og Tranebær.

Højmoserne adskiller sig fra fattigkærene ved udelukkende at få tilført vand som regn eller sne, mens kærerne også tilføres grundvand. Begge mosetyper huser ret få arter og er sure miljøer. Tidligere fandtes mange og store områder med højmoser og fattigkær. Mange lokaliteter er imidlertid forsvundet som følge af afvanding, tilplantning, tørvegravning og tilgroning. I dag findes der 3

Kun ca. 10% af Danmarks åer er uregulerede. Til dem hører den slyngede del af Odense Å nord for Sdr. Broby, som ses bagest i billedet. Området er fredet. I forgrunden ses Sdr. Broby Mølle.

højmoser på Fyn, hvoraf kun de fredede Storelung og Nybo Mose har en rimelig størrelse. Af fattigkærene er der kun små og meget få lokaliteter tilbage. Hjertelæbe, Blomstersiv og Liden Kæruld findes hver især kun på én af disse.

Hvor vandstanden er højere, fx langs bredden af søerne eller hvor græsningen er ophørt, er der ofte udviklet en rørsump. Denne består som regel af Tagrør, Bredbladet og Smalbladet Dunhammer, Søkogleaks og Dyndpadderok. På Langeland i bl.a. Gulstav Mose og Sædballe Fredmose domineres rørsumpen dog af den sjældne halvgræs Hvas Avneknippe (tur 18).

Afgræssede enge og moser er de bedste ynglepladser for viber. (Foto: Erik Thomsen/BIOFOTO)

Tidligere blev praktisk taget alle moser afgræsset eller benyttet til høslæt. Denne udnyttelse holdt plantevæksten lavtvoksende og artsrig. Udviklingen i landbruget har imidlertid bevirket, at moserne i stadig mindre omfang bliver udnyttet til græsning, og høslæt er praktisk taget ophørt. Derfor gror moserne til. De artsrige og lavtvoksende plantesamfund omdannes i løbet af få år til mere artsfattige moser med højt voksende urter, græsser, halvgræsser og siv. Samtidig indvandrer vedplanter som Rød-Ei, Dun-Birk og forskellige slags pil. I løbet af 20-50 år kan mosen være omdannet til en skovsump.

Heder

Heder er plantesamfund, der domineres af lyngagtige dværgbuske som Hedelyng, Revling og Tyttebær.

De danske heder er heller ikke uberørt natur, men menneskeskabte plantesamfund. De er fremkommet ved fældning af den naturligt forekommende skov efterfulgt af udpining af jordbunden ved dyrkning og græsning. Heden er se-

Sædballe Fredmose på Langeland er stadig en spændende fugle- og plantelokalitet, men mosen er under tilgroning.

ner vedligeholdt gennem forskellige udnyttelsesformer som lyngbrænding, lyngslåning og afgravning af lyngtørv.

Hedevegetationen er knyttet til næringsfattig jordbund. I Fyns Amt findes der kun hedelignende vegetation på enkelte lokaliteter, som enten er strandvolde eller grusede, sandede moræneafleje-

Heder opretholdes kun ved hjælp af plejeforanstaltninger, såsom afbrænding. Billedet viser den del af Enebærrodde, hvor der blev foretaget afbrænding i foråret 1990.

ringer. Det største hedeareal findes på Enebærodde, der danner den nordvestlige afgrænsning af Odense Fjord. Vegetationen på denne hede består hovedsagelig af vekslende bevoksninger af Hedelyng, Revling og Bølget Bunke med spredt forekomst af bl.a. Tyttebær og Skovstjerne. Overalt på den tørre hede vokser der Enebær, og i de mere fugtige områder findes Klokkelyng. Er man heldig, kan man finde den sjældne Hønsebær, der på Enebærodde har et af sine kun to fynske voksesteder (tur 2).

Overdrev og skrænter

Overdrev er en ældre betegnelse for udyrkede områder, der blev udnyttet som fælles vedvarende græsningsareal for landsbyernes husdyr. I dag benyttes ordet om tørre, græssede plantesamfund. Nær kysterne kan disse plantesamfund fx indeholde de salttålende arter Engelskgræs og Strandvejbred, og der tales da om strandoverdrev.

Mange kystskrænter fremstår i dag med en overdrevsvegetation, selv om de ikke har været afgræsset i en længere årrække. Det skyldes, at

Guldblomme hører til på afgræssede overdrev. På Fyn findes den nu kun i Rødme Svinehaver.

Hjørtetrod vokser på Fyn kun på de tørre og solrige kystoverdrev på Hindsholm.

disse skrænter er udsat for jordskridning, vindpåvirkning og udtørring, hvilket hæmmer opvæksten af buske og træer.

Overdrevenes vegetation består mest af flerårige græsser og urter, der enten kan tåle eller undgå dyrenes afbidning. De mest almindelige græsarter er Almindelig Hvene, Rød Svingel, Fåresvingel, Almindelig Rajgræs, Eng-Rapgræs, Draphavre, Almindelig Hundegræs og Vellugten-de Gulaks. Blandt urterne er Almindelig Røllike, Liden Klokke, Håret Høgeurt, Lancetbladet Vejbred, Rødknæ, Høstborst og giftige planter som Eng-Brandbæger, Knold-Ranunkel og Bidende Ranunkel nogle af de mest almindelige.

Buskvegetationen kommer især på svagt afgræssede arealer. Den består almindeligvis af torneede arter Hvidtjørn, Slåen, Hunderose og Æblerose. Vild Æble kan også optræde på overdrevene og fremstår da ofte med kegleform på grund af dyrenes afbidning. Hvis græsningen ophører kan buskene efterhånden danne et fuldstændig lukket krat.

Fyns Amt har tidligere haft meget store overdrev. På Vestfyn var der Håre-, Lunge- og Ørslev Bjerge samt Ebberup- og Høed Banker. På Sydfyn har store dele af De Fynske Alper været overdrev, og fra Nord- og Midtfyn kan fremhæves Grindløse Ås, Bederslev Dale og dødisområdet omkring Vissenbjerg. Disse overdrev var tidligere nogle af de fineste botaniske lokaliteter på Fyn.

Virkelig mange overdrev er forsvundet som følge af grusgravning, tilplantning, opdyrkning eller tilgroning. Andre har mistet deres betydning som levested for vilde planter pga. brug af kunstgødning. Hvid Sækspore, Bakke-Gøgeurt, Hylde-Gøgeurt og Skovkløver er derfor helt forsvundet fra Fyn, og mange andre arter er blevet meget sjældne.

Der er kun få og små indlandsoverdrev tilbage. Blandt de vigtigste er Svanninge Bakker, Jordløse Bakker, Brændholt Bjerg og Rødme Svinehaver. Der findes derimod stadig ret mange kystskrænter med stor artsrigdom. Ikke mindst de fredede og offentligt tilgængelige Vodrup Klint på Ærø, Røjle Klint ved Middelfart og Bo Bakker på Helnæs (tur 16, 4 og 7).

Overdrevene på halvøen Hindsholm må specielt fremhæves. Da Hindsholm er beliggende i et nedbørsfattigt og solrigt område (s. 4), findes der på overdrevene flere plantearter, der er også findes på de østeuropæiske stepper. Af sådanne arter kan nævnes Hjortetrod, Langklaset Vikke, Håret Viol, Smalbladet og Fladstrået Rapgræs samt Blodrød Storkenæb. Disse planter kan sammen med mange andre træffes på Fyns Hoved, hvortil der er offentlig adgang.

Vejkanter

Vejkanterne er nok den natur, som de fleste mennesker er mest fortrolige med. Bilisterne, de cyklende og gående kan alle fryde sig over vejkantens blomster.

Den typiske fynske grøftkant er i april/maj yderst mod vejen domineret af mælkebøttens gule blomster. I løbet af forsommeren bliver grøftkanten stedvis farvet hvid af skærmpflanzen, Vild Kørvel, med enkelte gule partier af Bidende Ranunkel. Efterhånden afløses Vild Kørvel af græsserne Rød Svingel og Draphavre. En anden skærmpolante, Skvalderkål, udgør nu det hvide i grøftkanten.

I juli findes det største antal blomstrende arter, hvoraf de mest iøjnefaldende er Almindelig Bjørneklo, Vild Gulerod, Almindelig Syre og Stor Knopurt. Stedvis er rabatten blå af kurveblomsten Cikorie, og især på Nordfyn kan man langs visse vejstrækninger se forvildet Pastinak med store gule blomsterskærme.

I udkanten af marker kan man træffe røde valmuer, Lugtløs Kamille og af og til også den blå Kornblomst. Disse arter er alle en-årige og forekommer der, hvor der ikke er sprøjtet, og hvor

Vild Gulerod i tæt flor på grøftkant.

jordbunden har været blotlagt som følge af markarbejdet. De nævnte arter optræder også i store mængder i selve grøftkanten umiddelbart efter fx en rabatafhøvling, oprensning af grøften eller hvis der året i forvejen er anvendt gift.

Cikorie pryder de fynske vejkanter og markskel fra juli til september.

Kultur og natur smelter sammen. Den gamle lægeplante, Mørk Kongelys, ved stengærde.

I løbet af august falder vejkantens blomsterflor og afløses af gullige høstfarver indtil slåningen i september/oktober.

På de tørre vejskrænter begynder de første planter at blomstre allerede i marts/april. Det er små hvidblomstrede arter som Vår-Gæslingeblostm, Flipkrave, Gåsemad og de blå Forglemmejeg. I maj kommer Kornet Stenbræk, Ærenpris og Skovjordbær. I juni er græssernes, særlig Rød Svingel og draphavres blomster, dominerende, ligesom i grøftkanterne. I slutningen af juni, i juli og første halvdel af august er der normalt et stort antal blomstrende planter på ældre vejskråninger. Det drejer sig især om Hvid Snerre, Mark-Krageklo, Almindelig Syre, Almindelig og Stor Knopurt, Blåhat, Hvid Okseøje, Gul-, Hvid- og Rødkløver, Vild Gulerod, Almindelig Bjørneklo og mange andre.

Ved slåningen i september/oktober er der kun enkelte blomstrende planter tilbage.

Langs mange veje, herunder amtsvejene og flere kommuneveje, fortages ud over efterårs-slåningen tillige en slåning i begyndelsen af juni. Efter denne forsommer-slåning får vejkanterne i 2-3 uger et noget trist udseende, men herefter ses igen en blomstrende vejkant. Blomstringen langs

disse veje bliver forskudt og strækker sig ofte langt ind i september.

Fyns Amt har undersøgt virkningen af slåningsmetoderne, således at slåning kan udføres på den for planterne bedste måde. Trafiksikkerheden kommer dog altid i første række.

Vejkanterne er ikke blot en fryd for øjet. De er også vigtige levesteder for en lang række planter og dyr, der naturligt er tilknyttet enge og tørre overdrev. Vejkantene og især skråningerne er derfor i takt med overdrevenes forsvinden blevet vigtige "erstatningsbiotoper". Den i Danmark yderst sjældne Smalfliget Brandbæger findes således på to vejskråninger på Sydlangeland, og langs vejkanterne på Hindsholm kan der findes flere indslag af den karakteristiske "steppeflora" (s. 53). Over en fjerdedel af alle danske blomsterplanter kan findes i vejkanterne. Det kan derfor synes uheldigt, at mange vejskråninger i disse år bliver plantet til med træer og buske.

Stengærder og hegn

Et stengærde fremstår enten som et dobbeltgærde, hvor mellemrummet mellem de to stenrækker er udfyldt med jord og småsten, eller som et enkeltgærde, hvor den ene stenvæg er erstattet med en jordvold. På jordvoldssiden eller på begge sider findes ofte grøfter.

Stengærderne kan man se næsten overalt på Fyn, omend mange er fjernet. Langt de fleste er og har dog været i de stenfyldte områder af Sydfyn. I de dele af Fyn, og særlig på Nordfyn, hvor landskabet præges af hedesletten med få sten, blev hegningen overvejende foretaget ved plantning af levende hegn.

Ved plantningen af levende hegn benyttedes før i tiden de lokale træer og buske fx Benved, Tjørn, Hyld og Eg. I dag er hegnene ofte præget af flere eksotiske arter. På Nord- og Østfyn er der mange hegn af poppel, som flere steder stadig bevares som de karakteristiske stynede træer. På Syd- og Vestfyn domineres hegnene derimod af Syrén.

Stengærderne og hegnene har - sammen med agerlandets øvrige småbiotoper - en vigtig funktion som spredningsveje for både dyr og planter. Et tæt net af småbiotoper sikrer, at planter og dyr kan "vandre" mellem de større naturområder. Herved opretholdes et højt artsantal. Gærder og hegn fungerer også som ledelinier i forbindelse med flere dyrearters fødesøgning. Stengærder og jorddiger er fredede i Danmark

Bregner finder man tit på stengærderne, hyppigst ved skove eller på nord- og østvendte sider, hvor luftfugtigheden er størst. På de fynske gærder er der oftest bregnearterne Almindelig Engelsød og Almindelig Mangeløv. Tidligere fandtes også den meget sjældne Rundfinnet Radeløv, men denne lille bregne må i dag nok betragtes som uddød på Fyn.

Mange af stengærdernes plantearter er klippeplanter. Det er indførte arter, som fx Rød Stenurt, Bjerg-Stenurt, Hvid Stenurt, Gul Lærkespore og Vedbend-Torskemund. Men også en lang række laver og mosser, der normalt er knyttet til klipper, vokser på stengærderne. På gamle lysåbne kamplestengærder kan gule, grå, grønne og hvide vækster helt dække stenene. Disse planter skades desværre meget af, at mange gærder sprøjtes med gift.

Andre planter som er naturligt hjemmehørende på de tørre overdrev, samt gamle, indførte pryd-, krydder-, eller lægeplanter, kan ligeledes hyppigt træffes. Lægeplanterne findes særlig i tilknytning til kirkegårdsdigerne. Blandt disse indførte planter kan fremhæves Almindelig Hjertespad, Almindelig Katost, Filtet Kongelys og Svaleurt.

Klippeplanter kan trives på de kunstige "klipper", stengærderne. Her den smukke, Rundfinnet Radeløv, som måske vokser hist og her på fynske stengærder. (Foto: Søren Breiting/BIOFOTO)